Şəlalə Sabir qızı CAMAL
Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universitetinin magistrantı, Bakı, Azərbaycan
E-mail: selale.camalova@mail.ru

KİNO DİLİNDƏ İNSAN VƏ CƏMİYYƏT MÜNASİBƏTLƏRİ: HƏSƏN SEYİDBƏYLİ FİLMLƏRİNİN TƏHLİLİ

Xülasə

Məqalədə Həsən Seyidbəyli yaradıcılığı əsasında Azərbaycan kinosunda insan və cəmiyyət münasibətlərinin bədii təqdim xüsusiyyətləri təhlil edilmişdir. Tədqiqatın əsas məqsədi rejissorun filmlərində fərdin sosial mühitlə qarşılıqlı əlaqəsinin hansı vasitələrlə ifadə olunduğunu müəyyənləşdirməkdən ibarətdir. Araşdırma zamanı “Bizim Cəbiş müəllim”, “Sən niyə susursan?” və “O qızı tapın” filmləri əsas material kimi götürülmüş və bu əsərlər üzərindən sosial reallığın, fərdi davranışın və mənəvi seçimlərin təqdim formaları araşdırılmışdır. Təhlil göstərir ki, Seyidbəylinin filmlərində insan obrazı cəmiyyətdən kənarda deyil, onun ayrılmaz hissəsi kimi təqdim olunur. Sosial mühit fərdin davranışına təsir edən əsas amil kimi çıxış edir və qəhrəmanların qərarları konkret ictimai şərait fonunda formalaşır. Eyni zamanda fərdi seçimlər və etik prinsiplər bu münasibətlərin inkişafında həlledici rol oynayır. Rejissor obrazları ideallaşdırmadan, real həyat şəraitində və psixoloji dərinliklə təqdim edir ki, bu da sosial problemlərin daha inandırıcı şəkildə açılmasına şərait yaradır. Məqalədə müəyyən edilmişdir ki, Seyidbəylinin yaradıcılığında insan–cəmiyyət münasibətləri üç əsas istiqamətdə formalaşır: sosial mühitin təsiri, fərdi qərarların rolu və mənəvi dəyərlərin istiqamətləndirici funksiyası. Bu münasibətlər filmlərdə yalnız süjet vasitəsilə deyil, həm də vizual və psixoloji ifadə elementləri ilə təqdim olunur. Nəticə olaraq, rejissorun ekran əsərləri Azərbaycan kinosunda sosial reallığın bədii təhlilində mühüm yer tutur və bu sahədə əhəmiyyətli elmi-tədqiqat potensialına malikdir.

Açar sözlər: insan-cəmiyyət münasibətləri, sosial reallıq, Azərbaycan kinosu.

UOT: 791.43:316.3
JEL: Z11, Z18, L82
DOI: https://doi.org/10.54414/DNDF3641

Giriş

Azərbaycan kino sənətində insan və cəmiyyət münasibətlərinin bədii ifadəsi milli kino tarixinin mühüm istiqamətlərindən biri hesab olunur. Kino yalnız estetik təsir vasitəsi deyil, həm də sosial reallığın, ictimai münasibətlərin və fərdi davranışların ekran interpretasiyası kimi çıxış edir. Bu baxımdan Azərbaycan kinosunda sosial problemlərin, mənəvi seçimlərin və insan xarakterinin təqdimində realist yanaşma xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Milli kino tarixində bu istiqamətin formalaşması və inkişafında Həsən Seyidbəylinin yaradıcılığı mühüm yer tutur [1, s.84].

Həsən Seyidbəylinin filmlərində insan obrazı yalnız hadisələrin iştirakçısı kimi deyil, həm də yaşadığı ictimai mühitin təsiri altında formalaşan sosial xarakter kimi təqdim edilir. Rejissorun ekran əsərlərində fərdin daxili aləmi, mənəvi məsuliyyəti və cəmiyyət qarşısındakı mövqeyi sosial reallıq fonunda açılır. Bu xüsusiyyət onun filmlərini Azərbaycan kino sənətində sosial-psixoloji istiqamətin mühüm nümunəsinə çevirir [10, s.57].

Kino dili baxımından Seyidbəylinin yaradıcılığı xüsusi diqqətə layiqdir. Rejissor hadisələrin ideya məzmununu yalnız dialoqlar vasitəsilə deyil, eyni zamanda kadr quruluşu, məkan seçimi, aktyor oyunu, pauzalar və vizual atmosfer vasitəsilə ifadə edir. Kino sənətində vizual təsvirin və ekran ritminin mənəvi məzmunun açılmasında əsas

vasitələrdən biri olduğu nəzərə alınarsa, Seyidbəylinin filmlərində bu elementlərin sistemli şəkildə istifadə edildiyi müşahidə olunur [3, s.91].

Rejissorun yaradıcılığında sosial reallıq birbaşa təbliğat formasında deyil, gündəlik həyat hadisələri və insan davranışları vasitəsilə təqdim edilir. "Bizim Cəbiş müəllim", "O qızı tapın", "Nəsimi" və "Sən niyə susursan?" kimi filmlərdə müharibə dövrünün çətinlikləri, sosial laqeydlik, mənəvi seçim, ailə və ictimai məsuliyyət problemləri fərqli aspektlərdə əks olunur. Bu ekran əsərlərində qəhrəmanlar ideallaşdırılmış tipaj kimi deyil, konkret ictimai şərait daxilində yaşayan real insanlar kimi təqdim edilir [11, s.102].

Seyidbəylinin kino yaradıcılığında insan və cəmiyyət münasibətlərinin təqdimində fəlsəfi və etik məqamlar da mühüm yer tutur. Rejissor fərdin daxili azadlığı, vicdan problemi və sosial məsuliyyət kimi anlayışları psixoloji dərinliklə təqdim etməyə çalışır. Bu xüsusiyyət onun filmlərində sosial problemlərin yalnız xarici hadisələr səviyyəsində deyil, həm də mənəvi və psixoloji aspektdən açılmasına şərait yaradır [4, s.118].

Həsən Seyidbəylinin filmləri Azərbaycan kino tarixində realist ənənələrin davam etdirilməsi baxımından da xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Rejissor həyat hadisələrini sadə və təbii formada təqdim etməklə ekran reallığını tamaşaçı üçün daha inandırıcı edir. Onun yaradıcılığında insan xarakterləri sosial münasibətlər sistemi daxilində formalaşır və fərdi davranışların ictimai nəticələri ön plana çıxarılır [5, s.76]. Seyidbəylinin yaradıcılığı Azərbaycan kinosunun milli-estetik inkişaf mərhələsində mühüm yer tutur. Onun ekran əsərlərində milli-mənəvi dəyərlər, sosial münasibətlər və insan psixologiyası kompleks şəkildə təqdim edilir. Bu baxımdan rejissorun filmləri yalnız bədii nümunə deyil, həm də Azərbaycan cəmiyyətinin müəyyən tarixi mərhələdəki sosial-mənəvi mənzərəsini əks etdirən mühüm kino materialı hesab oluna bilər [12, s.143].

Məqalənin əsas məqsədi Həsən Seyidbəylinin seçilmiş filmlərində insan və cəmiyyət münasibətlərinin hansı bədii vasitələrlə təqdim olunduğunu və rejissorun sosial reallığı necə mənalandırdığını araşdırmaqdır. Tədqiqat zamanı əsas diqqət ümumi kino nəzəriyyəsinə deyil, konkret filmlərin sosial-psixoloji və bədii təhlilinə yönəldilir. Bu yanaşma Seyidbəylinin Azərbaycan kino sənətində insan və cəmiyyət probleminin təqdimində tutduğu yeri daha aydın müəyyənləşdirməyə imkan verir.

"Bizim Cəbiş müəllim" filmində sosial mühit və fərdi məsuliyyət problemi. Azərbaycan kinosunda sosial reallığın gündəlik həyat prizmasından təqdim edilməsi baxımından Həsən Seyidbəyli yaradıcılığı xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Rejissorun "Bizim Cəbiş müəllim" filmi bu istiqamətdə ən səciyyəvi nümunələrdən biri kimi çıxış edir. Film II Dünya müharibəsi dövründə arxa cəbhədə yaşayan insanların həyatını əks etdirməklə fərdin sosial mühit daxilində necə formalaşdığını və cəmiyyət qarşısında məsuliyyət hissinin necə meydana çıxdığını real həyat faktları əsasında təqdim edir [8, s.115].

Filmin əsas xüsusiyyəti hadisələrin döyüş meydanından kənarda, gündəlik həyat müstəvisində qurulmasıdır. Bu yanaşma müharibənin yalnız hərbi deyil, həm də sosial və psixoloji nəticələrini göstərməyə imkan yaradır. Cəbiş müəllim obrazı bu baxımdan tipik qəhrəman deyil; o, adi insan kimi təqdim olunur və məhz bu sadəlik vasitəsilə sosial reallıq daha inandırıcı şəkildə əks etdirilir. Onun müəllim fəaliyyəti, uşaqlarla münasibəti və cəmiyyət daxilində tutduğu mövqe fərdin ictimai məsuliyyət daşıyıcısı kimi çıxış etdiyini göstərir [6, s.18].

Filmdə sosial mühitin insan davranışına təsiri birbaşa və dolayı yollarla təqdim olunur. Maddi çətinliklər, ərzaq qıtlığı, ümumi gərginlik şəraiti obrazların psixoloji vəziyyətinə təsir edir və onların qərarlarını şərtləndirir. Bu baxımdan Cəbiş müəllimin davranışı yalnız şəxsi keyfiyyətlərlə deyil, həm də mövcud ictimai şəraitlə izah olunur. O, yalnız pedaqoq kimi deyil, həm də sosial dayağa çevrilmiş şəxs kimi təqdim edilir ki, bu da kollektiv dəyərlərin önəmini vurğulayır [7, s.72].

Filmin bədii quruluşunda diqqət çəkən məqam ondan ibarətdir ki, sosial münasibətlər açıq şəkildə deyil, həyatın axarı daxilində

göstərilir. Sadə məkan seçimi, məişət səhnələrinin təbii təqdimatı və dialoqların gündəlik nitqə uyğun qurulması sosial reallığın obyektivliyini gücləndirir. Rejissor bu vasitələrlə tamaşaçıya hazır nəticə təqdim etmir, əksinə, onu müşahidə və nəticə çıxarma prosesinə cəlb edir. Bu yanaşma filmin sənədli reallığa yaxın təsir gücünü artırır [6, s.94].

Cəbiş müəllim obrazının əsas xüsusiyyətlərindən biri onun mənəvi mövqeyinin sabitliyidir. O, çətin şəraitdə belə öz prinsiplərindən geri çəkilmir və bu davranış modeli vasitəsilə fərdin cəmiyyət qarşısında etik məsuliyyəti ön plana çıxarılır. Bu xüsusiyyət obrazı ideallaşdırmadan, real həyat kontekstində təqdim etməyə imkan verir. Nəticədə tamaşaçı qəhrəmanı əlçatmaz ideal kimi deyil, özünə yaxın sosial tip kimi qəbul edir [2].

Film boyunca fərd və cəmiyyət münasibətləri iki əsas istiqamətdə inkişaf edir: bir tərəfdən cəmiyyətin fərd üzərində təsiri, digər tərəfdən isə fərdin cəmiyyət daxilində oynadığı rol. Bu qarşılıqlı əlaqə süjet xəttinin əsas hərəkətverici qüvvəsinə çevrilir. Cəbiş müəllimin davranışları kollektiv dəyərlərin qorunmasına xidmət edir və bu, onun sosial funksiyasını müəyyənləşdirir.

Beləliklə, "Bizim Cəbiş müəllim" filmində insan–cəmiyyət münasibətləri gündəlik həyat hadisələri və real sosial şərait fonunda təqdim olunur. Film göstərir ki, fərdin davranışı təkcə şəxsi seçimlərin nəticəsi deyil, eyni zamanda sosial mühitin təsiri altında formalaşan mürəkkəb prosesdir. Bu xüsusiyyətlər əsərin Azərbaycan kinosunda sosial reallığın bədii təhlili baxımından əhəmiyyətini daha da artırır.

"Sən niyə susursan?" filmində sosial laqeydlik və fərdi seçim dilemması. Həsən Seyidbəyli yaradıcılığında insan–cəmiyyət münasibətlərinin ən kəskin və tənqidi təqdim olunduğu nümunələrdən biri "Sən niyə susursan?" filmidir. Bu ekran əsərində əsas diqqət fərdin ictimai hadisələrə münasibəti, sosial ədalətsizlik qarşısında mövqeyi və passivlik probleminə yönəldilmişdir. Film konkret hadisə çərçivəsində cəmiyyət daxilində mövcud olan laqeydlik sindromunu açaraq fərdin susqunluğunun sosial nəticələrini üzə çıxarır [6, s.101].

Filmin süjet xətti zahirən sadə görünsə də, onun dərin qatında fərdin daxili mübarizəsi dayanır. Əsas obraz sosial ədalətsizliklə qarşılaşdığı halda susmaq və ya etiraz etmək arasında seçim qarşısında qalır. Bu seçim prosesi açıq dialoqlarla deyil, daha çox psixoloji gərginlik və daxili tərəddüdlər vasitəsilə təqdim olunur. Nəticədə tamaşaçı hadisələrin xarici inkişafından çox, obrazın daxili vəziyyətini izləməyə yönəlir. Bu isə filmi sosial-psixoloji təhlil baxımından daha dəyərli edir [6, s.21].

Filmdə sosial mühitin fərd üzərində təsiri dolayı yollarla göstərilir. İctimai təzyiq, kollektiv susqunluq və ümumi biganəlik mühiti qəhrəmanın qərar vermə prosesini çətinləşdirir. Burada fərdin davranışı yalnız şəxsi iradə ilə deyil, cəmiyyət daxilində formalaşmış stereotiplər və qorxu amilləri ilə də müəyyən olunur. Bu xüsusiyyət rejissorun insanı sosial kontekstdən kənarda deyil, onun daxilində təqdim etdiyini bir daha təsdiqləyir [7, s.79].

"Sən niyə susursan?" filmində insan–cəmiyyət münasibətləri əsasən fərdi məsuliyyət prizmasından təqdim olunur. Rejissor göstərir ki, ictimai problemlər yalnız kollektiv hadisə deyil, hər bir fərdin mövqeyi ilə bağlıdır. Susmaq passiv davranış kimi təqdim edilsə də, onun nəticələri aktiv sosial təsirə malikdir. Bu baxımdan film tamaşaçını yalnız müşahidəçi mövqeyində saxlamır, onu düşünməyə və mövqe seçməyə sövq edir.

Filmin bədii quruluşunda diqqət çəkən əsas cəhətlərdən biri emosional gərginliyin vizual vasitələrlə çatdırılmasıdır. Yaxın plan çəkilişlər, uzun pauzalar və obrazın mimikası daxili konflikti açmaq üçün istifadə olunur. Dialoqların məhdudluğu isə vizual ifadənin rolunu daha da artırır. Bu yanaşma nəticəsində tamaşaçı qəhrəmanın psixoloji vəziyyətini sözlərdən daha çox vizual detallarla dərk edir [8, s.123].

Əsərdə sosial laqeydlik təkcə fərdi xüsusiyyət kimi deyil, cəmiyyətin ümumi problemi kimi təqdim edilir. Digər obrazların davranışı da bu mühitin formalaşmasında rol oynayır və kollektiv susqunluq ideyası daha

geniş kontekstdə açılır. Bu isə filmin ideya yükünü gücləndirərək onu yalnız fərdi hekayə deyil, sosial fenomen kimi təqdim edir.

Nəticə etibarilə, "Sən niyə susursan?" filmində insan–cəmiyyət münasibətləri fərdi seçim və ictimai məsuliyyət qarşıdurması üzərində qurulur. Film göstərir ki, sosial mühit fərdin davranışına təsir etsə də, son qərar və məsuliyyət məhz insanın öz üzərinə düşür. Bu yanaşma Seyidbəylinin yaradıcılığında fərdin aktiv mövqeyinin vacibliyini vurğulayan əsas istiqamətlərdən biri kimi çıxış edir.

"O qızı tapın" filmində ailə münasibətləri və sosial məsuliyyətin qarşılıqlı əlaqəsi. Həsən Seyidbəyli yaradıcılığında insan–cəmiyyət münasibətlərinin daha fərqli müstəvidə təqdim olunduğu filmlərdən biri "O qızı tapın" ekran əsəridir. Bu film digər əsərlərdən fərqli olaraq sosial problemləri geniş ictimai hadisələr fonunda deyil, daha çox ailədaxili münasibətlər və gündəlik həyat situasiyaları çərçivəsində açır. Lakin bu məhdud məkan daxilində təqdim olunan hadisələr əslində daha geniş sosial məna kəsb edir və fərdi davranışların cəmiyyətə təsirini aydın şəkildə nümayiş etdirir [9, s.98].

Filmdə əsas diqqət insanın ailə daxilindəki rolu və bu rolun ictimai məsuliyyətlə necə əlaqələndirildiyinə yönəldilir. Obrazların hərəkətləri yalnız şəxsi münasibətlər kontekstində deyil, eyni zamanda sosial norma və dəyərlər çərçivəsində qiymətləndirilir. Bu baxımdan ailə mühiti kiçik model kimi çıxış edərək cəmiyyətin struktur xüsusiyyətlərini əks etdirir. Rejissor bu yanaşma ilə göstərir ki, ictimai münasibətlər fərdi səviyyədən başlayaraq formalaşır və ailə bu prosesin əsas mərhələsidir [7, s.81].

Filmin süjet xəttində fərdi qərarların sosial nəticələri xüsusi vurğulanır. Qəhrəmanların davranışı onların yalnız şəxsi həyatına deyil, ətraf mühitə və digər insanlara da təsir göstərir. Bu xüsusiyyət Seyidbəylinin yaradıcılığında tez-tez rast gələnən yanaşmanı – fərdi seçimlərin ictimai məsuliyyətlə bağlılığını bir daha təsdiqləyir. Burada insanın azad davranışı ilə sosial öhdəlikləri arasında müəyyən tarazlıq məsələsi ön plana çıxarılır [6, s.23].

"O qızı tapın" filmində sosial münasibətlər daha çox emosional və psixoloji müstəvidə təqdim olunur. Dialoqların təbii quruluşu, gündəlik ünsiyyət formaları və məişət səhnələrinin sadəliyi obrazların reallığını artırır. Rejissor hadisələri süni dramatizasiya etmədən, həyatın axarı daxilində təqdim edir ki, bu da tamaşaçıda inandırıcılıq hissini gücləndirir. Bu üsul vasitəsilə sosial problemlər birbaşa deyil, dolayı şəkildə açılır və tamaşaçının müstəqil nəticə çıxarmasına şərait yaradır [8, s.120].

Filmdə ailə münasibətləri yalnız şəxsi əlaqələr sistemi kimi deyil, həm də sosial tərbiyə və dəyərlərin formalaşdığı mühit kimi təqdim edilir. Obrazların davranışında məsuliyyət, etibar və qarşılıqlı hörmət kimi anlayışlar ön plana çıxır. Bu xüsusiyyətlər vasitəsilə rejissor göstərir ki, cəmiyyətin sağlam inkişafı fərdlər arasında düzgün qurulmuş münasibətlərdən asılıdır.Film fərdin daxili seçimlərini də diqqət mərkəzinə gətirir. Qəhrəmanlar müxtəlif situasiyalarda qərar vermək məcburiyyətində qalır və bu qərarlar onların sosial mövqeyini müəyyən edir. Bu proses açıq şəkildə deyil, daha çox davranış və münasibətlər vasitəsilə göstərilir. Nəticədə tamaşaçı obrazların daxili dünyasını və onların seçimlərinin səbəblərini daha dərindən anlama imkanı əldə edir. "O qızı tapın" filmində insan–cəmiyyət münasibətləri ailə mühiti prizmasından təqdim olunur və fərdi davranışların sosial nəticələri ön plana çıxarılır. Film göstərir ki, cəmiyyətin əsasını təşkil edən münasibətlər ilk növbədə ailə daxilində formalaşır və bu münasibətlərin keyfiyyəti ümumi sosial mühitin xarakterini müəyyən edir. Bu yanaşma Seyidbəylinin yaradıcılığında sosial problemlərin daha incə və psixoloji aspektdən təqdim edilməsinin bariz nümunəsidir.

Nəticə

Aparılmış tədqiqat göstərir ki, Həsən Seyidbəyli yaradıcılığı Azərbaycan kinosunda insan və cəmiyyət münasibətlərinin dərin və çoxşaxəli təqdimini təmin edən mühüm istiqamətlərdən birini təşkil edir. Onun filmləri sosial reallığı sadəcə təsvir etməklə kifayət-

lənmir, eyni zamanda bu reallığın formalaşdırdığı davranış modellərini, mənəvi ziddiyyətləri və fərdi seçimləri konkret obrazlar vasitəsilə açır. Bu xüsusiyyətlər rejissorun ekran əsərlərini yalnız bədii nümunə deyil, həm də sosial-psixoloji təhlil obyekti kimi dəyərləndirməyə imkan verir.

Təhlil olunan filmlər əsasında müəyyən edilir ki, Seyidbəylinin yaradıcılığında insan–cəmiyyət münasibətləri vahid sistem daxilində təqdim olunur və bu sistem bir neçə əsas istiqamət üzrə inkişaf edir. Birincisi, sosial mühit fərdin davranışına birbaşa təsir göstərən amil kimi çıxış edir. Müharibə dövrü, ictimai təzyiqlər və gündəlik həyat çətinlikləri obrazların qərarlarını formalaşdırır və onların xarakterini müəyyən edir. İkincisi, fərdi seçimlər bu münasibətlərin dinamikasını müəyyən edən əsas faktor kimi təqdim olunur. Qəhrəmanlar müxtəlif situasiyalarda qərar vermə məcburiyyəti ilə üzləşir və bu qərarlar onların cəmiyyət daxilində mövqeyini müəyyənləşdirir. Üçüncüsü isə mənəvi prinsiplər və etik dəyərlər fərd ilə cəmiyyət arasında əlaqənin tənzimləyici mexanizmi kimi çıxış edir.

Araşdırma nəticəsində aydın olur ki, rejissor sosial problemləri açıq şəkildə ideoloji təqdimat formasında verməkdən çəkinir. Əksinə, o, bu problemləri gündəlik həyatın təbii axarı daxilində göstərir və tamaşaçını hadisələrin mahiyyəti üzərində düşünməyə sövq edir. Bu yanaşma filmlərin təsir gücünü artırmaqla yanaşı, onların daha realist və inandırıcı qəbul olunmasına şərait yaradır. Obrazların daxili dünyasının açılması, psixoloji gərginliyin göstərilməsi və seçim anlarının vurğulanması insan faktorunun mərkəzi mövqedə olduğunu bir daha təsdiqləyir.

Seyidbəylinin filmlərində diqqət çəkən digər mühüm cəhət sosial münasibətlərin yalnız xarici hadisələr səviyyəsində deyil, həm də daxili psixoloji proseslər vasitəsilə ifadə olunmasıdır. Bu xüsusiyyət fərd və cəmiyyət arasındakı əlaqəni daha dərindən anlamağa imkan yaradır və obrazların davranışlarını daha əsaslı şəkildə izah edir. Beləliklə, onun ekran əsərlərində təqdim olunan münasibətlər həm konkret tarixi dövrü əks etdirir, həm də ümumbəşəri məzmun daşıyır.

Ümumilikdə, tədqiqatın nəticələri göstərir ki, Həsən Seyidbəylinin yaradıcılığı Azərbaycan kinosunda sosial reallığın və insan–cəmiyyət münasibətlərinin bədii ifadəsində xüsusi mərhələ təşkil edir. Onun filmləri fərdin sosial mühitlə qarşılıqlı əlaqəsini, mənəvi seçimlərini və ictimai məsuliyyətini kompleks şəkildə təqdim etməklə bu sahədə dərin və sistemli yanaşma ortaya qoyur. Bu baxımdan həmin ekran əsərləri müasir kinoşünaslıq üçün də aktual əhəmiyyət kəsb edir və gələcək tədqiqatlar üçün geniş imkanlar yaradır.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. Arif M. Azərbaycan sovet kinosu. Bakı: Elm, 1976, 256 s.
2. Babayev A. Azərbaycan kinosunun inkişaf mərhələləri. Bakı: Yazıçı, 1984, 198 s.
3. Əliyev E. Kino estetikasının əsasları. Bakı: Adiloğlu, 2010, 196 s.
4. Hüseynov Ə. Kinonun fəlsəfəsi. Bakı: Qanun Nəşriyyatı, 2019, 224 s.
5. Hüseynov F. Kino sənətinin nəzəri əsasları. Bakı: Maarif, 1991, 174 s.
6. Kazımov R. Kino dili və ekran mədəniyyəti. Bakı: Təhsil, 2001, 210 s.
7. Kazımzadə A. Azərbaycan kinosu ensiklopediyası. Bakı: Nağıl evi, 2008, 472 s.
8. Kazımzadə A. Azərbaycan kinosu: tarixi və inkişaf mərhələləri. Bakı: Şərq-Qərb, 2003, 320 s.
9. Kazımzadə A. Kino və zaman (1923–2016). Bakı, 2023, 352 s.
10. Məmmədov C. Azərbaycan kino sənətində realizm ənənələri. Bakı: Elm, 1989, 240 s.
11. Musayev İ. Azərbaycan bədii kinosunda insan və zaman problemi. Bakı: Nurlan, 2004, 268 s.
12. Seyidbəyli H. Seçilmiş əsərləri və kino yaradıcılığı. Bakı: Azərbaycanfilm, 1985, 300 s.

Shalala Sabir JAMAL
Master's student at Azerbaijan State University of Culture and Arts, Baku, Azerbaijan

HUMAN AND SOCIETY RELATIONS IN FILM LANGUAGE: AN ANALYSIS OF HASAN SEYIDBEYLI FILMS

Summary

This article analyzes the artistic representation of human–society relations in Azerbaijani cinema based on the works of Hasan Seyidbeyli. The main objective of the study is to identify the means through which the interaction between the individual and the social environment is expressed in the director's films. The films *"Our Teacher Jabish," "Why Are You Silent?"* and *"Find That Girl"* were selected as the primary material, and through these works, the representation of social reality, individual behavior, and moral choices was examined. The analysis demonstrates that in Seyidbeyli's films, the human character is not portrayed outside society but as an integral part of it. The social environment functions as the main factor influencing individual behavior, and the decisions of the characters are shaped within specific social conditions. At the same time, individual choices and ethical principles play a decisive role in the development of these relationships. The director presents his characters without idealization, depicting them within realistic life conditions and with psychological depth, which allows for a more convincing exploration of social issues. The study concludes that in Seyidbeyli's work, human–society relations are structured along three main dimensions: the influence of the social environment, the role of individual decisions, and the guiding function of moral values. These relationships are conveyed not only through the plot but also through visual and psychological expressive means. In conclusion, the director's films occupy a significant place in the artistic interpretation of social reality in Azerbaijani cinema and possess substantial research potential.

Keywords: human–society relations, social reality, Azerbaijani cinema.

Шалала Сабир ДЖАМАЛ
Азербайджанский государственный университет культуры и искусств, магистрант, Баку, Азербайджан

ВЗАИМООТНОШЕНИЯ ЧЕЛОВЕКА И ОБЩЕСТВА В ЯЗЫКЕ КИНО: АНАЛИЗ ФИЛЬМОВ ГАСАН СЕИДБЕЙЛИ

Резюме

В статье на основе творчества Гасана Сейидбейли проанализированы художественные особенности отражения взаимоотношений человека и общества в азербайджанском кино. Основной целью исследования является выявление средств, с помощью которых в фильмах режиссёра раскрывается взаимодействие личности с социальной средой. В ходе исследования в качестве основного материала были выбраны фильмы «Наш учитель Джабиш», «Почему ты молчишь?» и «Найдите ту девушку», на основе которых изучены формы представления социальной реальности, индивидуального поведения и нравственного выбора. Анализ показывает, что в фильмах Сейидбейли образ человека представлен не вне общества, а как его неотъемлемая часть. Социальная среда выступает главным фактором, влияющим на поведение личности, а решения героев формируются в конкретных общественных условиях. В то же время индивидуальный выбор и этические принципы играют решающую роль в развитии этих взаимоотношений. Режиссёр не идеализирует персонажей, а изображает их в реальных жизненных условиях с психологической глубиной, что способствует более убедительному раскрытию социальных проблем. В статье установлено, что в творчестве Сейидбейли

взаимоотношения человека и общества формируются по трём основным направлениям: влияние социальной среды, роль индивидуальных решений и направляющая функция нравственных ценностей. Эти отношения в фильмах выражаются не только через сюжет, но и посредством визуальных и психологических средств. В заключение отмечается, что фильмы режиссёра занимают важное место в художественном осмыслении социальной реальности в азербайджанском кино и обладают значительным научно-исследовательским потенциалом.

Ключевые слова: взаимоотношения человека и общества, социальная реальность, азербайджанское кино.

Daxil olub: 05.03.2026